

O LUCRARE DE STILISTICĂ A LIMBII ROMÂNE PUȚIN CUNOSCUȚĂ

Nicolae FELECAN, Oliviu FELECAN

Sunt 135 de ani de la apariția, în 1876, la Sibiu, a cărții *Stilistica limbei romane* compusă de Josefu Tempea, „preotu și profesoru gimnasialu”.

După câte cunoaștem, aceasta este prima lucrare românească ce poartă acest titlu¹, iar faptele prezentate de autor demonstrează că este vorba de o stilistică literară sau, mai degrabă, de o retorică, în sensul dat acesteia de către Quintilian, „ars bene dicendi”, adică „arta de a vorbi bine”, cu noțiuni care conduc spre „ars recte dicendi”, adică „arta de a vorbi corect”. Ea a apărut din nevoia de a umple un gol în învățământul românesc gimnazial din secolul al XIX-lea, lipsa de manuale, cum însuși autorul menționează în „Prefatiune”: „... prin compunerea opului presinte credu a fi făcutu cea mai sacre datorintia facia de literatura romană, si aceasta cu atātu mai vertosu, căci am observatu că profesoru in restempu de mai multi ani, că propunerea limbei romane in clasele superiori ale scoleloru midiu-locii se face fôrte cu anevoia din lipsa cartiloru scolastice.” Cartea urmează, după cum reiese din afirmațiile autorului, lucrări similare românești și străine: „Opulu acesta intitulatu *Stilistica subscrisulu*, după ce am consultatu mai multi autori straini si de ai nostri, cari au scrisu cate ceva in ramulu acesta alu literaturii...”.

Încercări anterioare de a explica unele noțiuni „stilistice” în limba română datează de la sfârșitul secolului al XVIII-lea. Pe la 1798 apărea la Buda lucrarea lui Ioan Molnar Piuariu, *Retorica, adică învățătura și întocmirea frumoasei cuvîntări*. Acestei încercări îi urmează altele, proprii sau traduceri, dar toate se opresc doar la câteva noțiuni: *Regulile sau gramatica poesiei*, traduse în românește de I. Eliad, București, 1831; I. Heliade Rădulescu, *Literatura. Lecția I. Pentru stil, Lecția III. Despre*

¹ Ea nu apare menționată în lucrările de istorie a lingvisticii românești, precum: I. Coteanu, I. Dănăilă, *Introducere în lingvistica și filologia românească. Probleme, bibliografie*, București, EA, 1970; *Istoria științelor în România. Lingvistica*, București, 1975; *Istoria lingvisticii românești*, București, 1978.

sublim sau înalt, Lecția IV. *Despre simplu*, apărute în „Curierul românesc”, an VI, nr. 73, 76, 79, București, 1834; Simeon Marcovici, *Curs de retorică*, București, 1834; V. Urzescu, *Epistolar sau modele de scrisori pentru tot felul de trebuințe, cules din cei mai vestiți autori noi și vechi, franțezi și alți, cu formulele politeții moderne...*, Tomul I, București, 1840; Constantin Diaconovici-Loga, *Epistolarul românesc pentru facerea a tot feliul de scrisori ce sunt în viața soțietății omenesti la multe întâmplări de lipsă*, Buda, 1841; D. Gusti, *Ritorică română pentru tinerime*, Iași, 1852 (ediția a II-a, *Ritorica română*, Iași, 1875); Vasiliu Ursescu, *Manual de stil epistolari...*, ediția a II-a, București, 1860; *Caracteristica stilului*, în „Revista Carpaților”, București, 1860, p. 28-32 etc.

Cum lucrările amintite abordează problemele privitoare la stil, îndeosebi prin prisma retoricii, adică a „artei de a vorbi frumos”, cartea lui Josef Tempea rămâne cea dintâi încercare de stilistică a limbii române, ce poartă acest titlu².

Cu privire la viața și activitatea autorului se cunosc puține date. Se pare că s-a născut la Toracu Mare (azi în Serbia), în anul 1836 și a murit la Lugoj, la 14 decembrie 1927. Studiile gimnaziale le-a făcut la Becicherecu Mare, iar cele liceale la Liceul Piarist din Timișoara. A urmat teologia la seminarul din Vârșeț, între 1857 și 1860, după care a început studii juridice la Universitatea din Pesta (1860-1861), pe care nu le-a terminat³. A fost preot și profesor de limba și literatura română la Timișoara, Caransebeș și

² Volumul pe care-l avem la dispoziție conține patru lucrări: *Stilstica limbei romane* compusa de Josefu Tempea, Sibiu, 1876, Editoriu: Franciscu Michaelis, 60 de pagini; *Regule ortografice stabilite de Academia Română în anul 1904*, Sibiu, Tipariul tipografiei arhidiecezane, 1904, 30 de pagini; *Ifigenia in Tauria*, tradusă de Petru Dulfu, 60 de pagini; *Îndreptar pentru Ortografia Română. Regule explicate și prelucrate pe baza proiectului de ortografie al Academiei*, Gherla, Edit. și tip. Tipografiei „Aurora” A. Todoran, 1899, 20 de pagini.

Înainte de piesa amintită, a lui Euripide, care nu are niciun fel de date tehnice, decât numele (scris pe foaia de titlu, cu cerneală neagră) Petru Dulfu, apare inserată o foaie cu mențiunea *Din „Biblioteca populară a Asociațiunii”*, cu înșiruirea titlurilor numerelor 1-18. Aceasta înseamnă că volumul a fost doar „legat”, după anul 1904 (probabil chiar la Baia Mare), fără menționarea locului și a anului, autorul (autorii) mulțumindu-se cu preluarea datelor oferite de fiecare din cele patru „cărți” în parte (mai puțin traducerea lui Petru Dulfu, pe care acesta o putuse distribui chiar înainte de publicare), din nevoia de popularizare a unor lucrări utile atât publicului larg, cât mai ales școlii, unde se simțea nevoia acută de însușire și generalizare a normelor de scriere și vorbire corectă, impuse de Academia Română.

Petreu Dulfu a publicat traducerea în versuri a acestei piese întâi la Gherla, la Imprimeria „Georgiu Lazar”, în 1880, 60 de pagini, iar mai târziu, la București, Editura Librăriei Leon Alcalay, f. a., 84 de pagini, colecția Biblioteca pentru toți, căreia îi urmează o altă ediție, la Editura Librăriei „Universala” Alcalay, f. a., în aceeași colecție, dar de 112 pagini (Temian 2003: 57).

³ <http://www.crestinortodox.ro/dictionarul-teologilor-romani/iosif-t...>

Lugoj. A fost, de asemenea, fondator al gazetei „Deșteptarea” (Lugoj, 1879-1881), una din primele publicații românești bănățene, și autor al altor „remarcabile” manuale: *Stilul și poetica limbei române*, Lugoj, 1882; *Manual pentru oratorie și dramaturgia limbei române pentru clasa a VI-a gimnazială*, Lugoj, 1886; *Manual pentru epica, lirica și didactica limbei române*, Editura Autorului, Lugoj, 1889⁴.

Cu siguranță, Iosef Tempea, întocmai ca și alți cărturari bănățeni (Simeon Manguica, Atanasie M. Marienescu, Vasile Maniu, Vincențiu Babeș, Ilie Trăilă etc.), era un om luminat, cu vaste cunoștințe și dornic să contribuie prin toate mijloacele la propășirea neamului său: „*Literatura unui popor este adevărata lui mărire și cel mai puternic mijloc de civilizațiune... Dar ce progres poate face literatura, dacă nu vom contribui fiecare după puteri-ne la perfecțiunea ei?*” (Prefață). Prin urmare, *Stilistica limbii române* a lui Iosef Tempea a fost „*menită pentru toți adulții și, respective, pentru elevii noștri români de la școlile gimnaziale, reale, civile și preparandiale, cu un cuvânt pentru întreaga noastră tinerime, căreia i se și dedică*” (Prefață).

Scrisă într-o perioadă în care latinismul a cuprins întreg spațiul spiritual românesc de dincoace de Carpați, inclusiv Banatul, în opul lui Tempea se simte din plin acest fenomen⁵.

Printre cele mai frapante aspecte, datorate acestuia, menționăm:

(1) Scrierea unor neologisme conform cu normele cuvintelor moștenite:

a) *s* pentru *ex* (în cuvintele moștenite, prin eliminarea vocalei *e* din grupul inițial *ex-*, acesta a devenit *s*: *exponere* > *spune*, *exvolare* > *zbură*, *stră-* (< *extra*) + *luci* > *străluci* etc.)⁶: *splica* (*splicare*, *splicativ*) (din fr. *expliquer*, lat. *explicare*), *spresiune* (din fr. *expression*, lat. *expressio*);

b) *s* în loc de *cs* (grupul *cs* > *s*: *laxare* > *lăsa*, *maxilla* > *măsea*, *exponere* > *spune*, *dixit* > *zise*, *texere* > *țese* etc.)⁷: *aprosimativ* (din fr. *approximatif*), *dexteritate* (din fr. *dextérité*, lat. *dexteritas*), *esact* (din fr. *exact*, lat. *exactus*), *esactitate* (*exact* + *-itate*), *eschiamatiune* (din fr. *exclamation*, lat. *exclamatio*), *escita* (din fr. *exciter*, lat. *excitare*), *esecuta* (din fr. *executér*), *esemplu* (din fr. *exemple*, lat. *exemplum*), *esercita* (din lat. *exercitare*), *esordiu* (din lat. *exordium*), *espune* (din lat. *exponere*, după

⁴ Constantin T. Stan, *Liviu Tempea - pianist, pedagog și compozitor*, în „Reflex”, nr. 7-12, Reșița, 2005, p. 81-83. Cf. și Petru Oaldea, *Lupta pentru limbă românească în Banat*, Timișoara, Editura Facla, 1983, p. 219; V. Popeangă, *Școala românească din Transilvania în perioada 1867-1918 și lupta sa pentru unire*, București, EDP, 1974, p. 53-54.

⁵ Acceptând acest curent, Iosif Tempea precizează accepțiunea cuvântului *purism* prin „năzuința de a curăța limba de toate cuvintele străine” (p. 9).

⁶ Dimitrescu 1978: 134.

⁷ Dimitrescu 1978: 180.

pune), *esterior* (din fr. *extérieur*, lat. *exterior*), *estins* (din *extinde* < din lat. *extendere*, după *întinde*) etc.;

c) *k* în loc de *cl* (grupul consonantic *cl*, devenit *cl'*, apoi *k*: *includere* > *închiodere* > *închide*, *oclus* > *ochi*, *facla* > *fach(i)e* etc.)⁸: *chiaritate* (din lat. *claritas*, fr. *clarté*), *dechiaratiune* (din fr. *déclaration*, lat. *declaratio*), *eschiamatiune* etc.;

d) *pt* în loc de *ct* (grupul consonantic *ct* a devenit *pt*, în cuvintele moștenite: *lactem* > *lapte*, *fructus* > *frupt* etc.): *efept* (din lat. *effectus*, cu sensurile fr. *effet*), *produptivitate* (din fr. *productivité*), *respept* (din fr. *respect*, lat. *respectus* etc.).

(2) Folosirea cuvintelor *anima*, *opidu*, *silva* pentru *inimă*, *oraș*, *pădure*.

(3) Utilizarea unor cuvinte cu terminația latinizantă *-iune* (*-iuni*): *civilizațiune*, *comparatiune*, *contemplațiuni*, *dispositiune*, *luminatiune*, *meditațiuni*, *ostenitiune*, *plantatiuni*, *prefațiuni* etc.

(4) Întrebuițarea unor cuvinte fără prefixul *în-*: *cerca*, *tâmpla(re)*, pentru *încerca*, *întâmpla(re)*.

(5) Tendința de înlocuire a cuvintelor slave cu altele latinești, din dorința de „emancipare a limbii române de sub influența slavonă”⁹.

Acest fapt este tot o urmare a purismului latin și se vede din cele câteva teme propuse a fi efectuate: „Școlarii să înlocuiască vorbele următoare prin altele curat românești” (p. 9) (între aceste cuvinte multe sunt religioase): *pomană*, *podoabă*, *poveste*, *pogorâre*, *povernire*, *ucenie*, *utrenie*, *vecernie*, *râvnă*, *bucoavnă*, *gropniță*, *pomelnic*, *pomojnic*, *rucavițe*, *valmașag*, *beteșug*, *tovarăș*, *mogosiu*, *peschir*, *murdarlic*, *calabalâc*, *mofuslic*, *țârcovnic*, *clopotniță*, *blagorodnic*, *tarapanie*, *laviția*, *gogoman*, *propoveduire*, *predoslavie* ș. a.

Timpul a rezolvat problema aici în discuție. Din lista de cuvinte dată, se folosesc și astăzi *pomană*, *podoabă*, *poveste*, *utrenie*, *vecernie*, *râvnă*, *tovarăș*, *clopotniță*, *laviță*, *propovăduire*, altele sunt regionale sau cu o întrebuițare restrânsă, în anumite stiluri: *pogorî(re)*, *pomelnic*, *vălmășag*, *beteșug*, *calabalâc*, *țârcovnic* m. „paraclisier”, *gogoman*, adj. și m. „mare prost; neghiob, tont”, *predoslavie* f. „precuvântare la scrierile vechi românești”, iar altele nu se mai cunosc ori și-au schimbat forma: *povarnă* f. „fabrică de făcut spirt; velniță”, *bucoavnă* f. „abecedar”, *ucenie* / *ucenie*, *gropniță* f. „cimitir într-o biserică”, *pomojnic* m. „ajutorul unui șef de birou”, *rucavițe* f. pl. „benți de fir ce-și pune preotul la liturghie”, *mogosiu* (?), *peschir* n. „pânză de șters mâinile, fața; prosop, ștergar”, *murdarlic* n. (înv.) „murdărie, gunoi: „[rănille] trebuie...a se curăța bine

⁸ Dimitrescu 1978: 166.

⁹ Oalld 1983: 35.

„împrejur de orice murdarlâc” (Alex., în NDU), *moșluzlâc* n. (înv.) „faliment”, *blagorodnic* adj. (înv.) „de neam bun, nobil”, *tarapană* f. (înv.) „monetărie”.

(6) Lipsa lui *î* protetic¹⁰ la formele scurte ale pronumelui personal și reflexiv¹¹: *mi* ('*mi*), *ți* ('*ți*), *l* (*lu*), *i*, *și*: „... și eu am venit ca să **ți** propun un alt loc, și încă pe viață: vrei să **mi** fii soție?” (p. 37); „eu '**ți** vorbesc cu toată seriozitatea...” (p. 37); „odată **mi** aduc aminte” (p. 39); „Fiii tăi '**mi** făcu puțină bucurie” (p. 20); „Așa vorbește Alesandru către Clitu, pe carele **l** ucise” (p. 21); „Pe fiul neascultător nu **lu** iubesc părinții” (p. 18); „... ca să **i** dăm importanță” (p. 34); „...căci menirea **i** este mai mult a emoționa” (p. 6); „... deși putea să **și** ferească viața” (p. 29) etc.

Trecând peste aceste „exagerări”, specifice perioadei în care a trăit și și-a compus opera, lucrarea de care ne ocupăm are și multe calități. Conform cu obiectivul urmărit, de a oferi elevilor cunoștințele de stilistică necesare pentru redarea corectă a gândurilor și sentimentelor, pentru respectarea regulilor gramaticale, în scriere și în vorbire, remarcăm:

- acuratețea stilului; iată o frază, pe care o redăm după normele actuale: „Deoarece mintea cea simplă a omului numai prin multă osteneală poate să cunoască delicatele semne de distingere a unor noțiuni ca și acestea, și așa foarte des este sedusă în respectul întrebunțării corecte a limbii, – folosind în mod arbitrar cuvintele, ce au afinitate de înțeles între ele și ignorând oarecum înțelesul cel adevărat precum în expresiile orale, așa și în cele scrise; drept aceea este necesar a învăța reguli certe, spre a putea face demarcarea exactă între cuvintele sinonime.” (p. 13)¹²;

- o judicioasă împărțire a materialului factual; lucrarea este structurată în trei secțiuni, fiecare având mai multe subcapitole: Secțiunea I: A. *Despre stilistica în genere*, cu referiri la „așa numitele figuri oratorice și tropi”, „despre tropi”, „despre formarea perioadelor”, „reguli despre construirea perioadelor”; Secțiunea II: B. *Despre stilul istoric în genere*, în care se discută despre „narațiune”, „descrierea”, „prezentațiunea și tabloul”, „biografia și anecdota”, „stilul lapidar”, „stilul geografic și statistic”, „stilul istoric”; Secțiunea III: C. *Stilul didactic*, cu secvențele: „comparațiuni”, „definițiunea”, „gâcitori”, „disertația”;

- conținut științific adecvat scopului propus, probat prin definițiile și clasificările ce le conține; astfel, *limba* este numită prin „facultatea de a ne sprima cugetele și sentimentele noastre”, *stilul* este „modul și

¹⁰ Pentru întreaga problematică legată de *î* protetic, vezi Dimitrescu 1978: 251-255.

¹¹ Nu am întâlnit forme verbale scurte de la *a fi*, pentru a vedea cum sunt scrise.

¹² Autorul menționează faptul că la germani, de pildă, s-au scris lucrări de sinonime (Stoss și Hainatiu, Lipsca, 1856), și speră că „limba română, aflându-se pe calea dezvoltării, va avea produse de felul acesta [...], că societățile noastre literare se vor îngriji și de ramura aceasta literară până acum cu totul ignorată și nebăgată în seamă” (p. 13).

modalitatea sprimării sau a prezentării cugetelor și sentimentelor noastre prin vorbe”, iar *stilistica* (sau *știința despre stil*) înseamnă „complexul regulilor, care ne arată, în ce tip avem să combinăm vorbele în cuvântare spre a putea ajunge oarecareva scop” (p. 5)¹³. Urmează apoi date despre stilul comercial (= administrativ), epistolar, istoric (= științific) și didactic, pe de o parte, și stilul de jos sau popular, stilul de mijloc și stilul înalt sau elegant, pe de altă parte, cu exemplificări pentru ultimele trei tipuri (p. 6-8), cu precizarea că „Postulatul principal al stilului bun este conștiința (= cunoașterea) perfectă a limbii în care scriem”. În continuare, autorul enumeră calitățile generale ale stilului bun: „curățenia limbii (= acuratețea limbii), aplicarea dreaptă (= respectarea regulilor gramaticale), claritatea, precizia, unitatea, puterea și ponderea, eufonia” (p. 9).

Vorbind de descriere sau stilul descriptiv, Iosef Tempea face următoarele precizări, valabile și astăzi: „...trebuie să fie de acea calitate, ca lectorul sau ascultătorul să creadă că obiectul descris se află înaintea ochilor săi. Pentru ca stilul să corespundă acestui scop principal, trebuie să posede, afară de acuratețe, puritate și scurtime limbistică, încă și claritate, inteligibilitate, determinare, perfecțiune, ordine și necesitate” (p. 40).

Pentru a nu rămâne la stadiul de teorie, autorul oferă, ca și în alte situații, un plan ce trimite la descrierea unui „opidu” (oraș), pe care-l redăm:

1. Memorabilitățile naturei (adică ceea ce e de reținut din ce oferă mediul înconjurător): a) Ape (fluvii, râuri ș. a.); b) Munți sau șesuri; c) Grădini; d) Plantații publice; e) Productivitate peste tot.

2. Institute politiale (instituții de interes public): a) Curățenia străzilor; b) Luminarea de noapte a acestora; c) Concerte, teatre ș. a.

3. Institute de creștere: a) Școli; b) Universitate; c) Biserici etc. (p. 41)¹⁴.

Am ținut la reproducerea acestui plan de descriere nu atât din considerente lingvistice, cât din motive civice. La sfârșit de secol XIX, în școlile gimnaziale, pe lângă cunoștințele specifice nivelului de învățământ, se accentuau încă două laturi: una civică (munca, productivitatea, plantațiile publice, curățenia, luminatul străzilor etc.) și alta culturală (concerte, teatre, școli, universități, biserici), considerate, pe drept cuvânt, „instituții de creștere”, adică de dezvoltare, de educare (aspecte ce lipsesc cu desăvârșire din școala modernă de astăzi, cu consecințele pe care le vedem și le simțim cu toții).

¹³ În citatele date am adus, cu puține excepții, la zi ortografia și forma cuvintelor, mai puțin a unor termeni care prezintă particularități de alcătuire, precum *sprimare*, în loc de *exprimare*.

¹⁴ Tot pentru familiarizarea cu acest gen de descriere se exemplifică cu reproducerea unei prezentări a orașului Budapesta, dată după Jókay, p. 41-44.

Interesante sunt și clasificările făcute la „figurile oratorice” și la „tropi”.

Între *figurile proprii* sau *oratorice* sunt incluse: 1. întrebațiunea (interogarea / interrogatio), 2. alocuțiunea (apostrophe), 3. exclamațiunea (exclamatio), 4. trecutul și viitorul, 5. inversiunea, 6. repetițiunea (repetitio), 7. gradațiunea (gradatio), 8. figura eliptică (cu speciile: (a) întrerupțiunea (interruptio), (b) retacerea (reticentia), (c) eliziunea), 9. corecțiunea (correctio), 10. figura concesivă (concessio), 11. tranzițiunea (praeteritio), 12. preocupățiunea (preocupatio sau prolepsis), 13. prefacerea sau ironia ((a) batjocura (diasyrmus), (b) sarcasmul), 14. profusiunea în vorbire sau hiperbola, 15. comparațiunea ((a) comparațiunea (comparatio), (b) exemplul (exemplum), (c) asemănarea sau parabola (simile), (d) comparațiunea exactă, (e) antitesa, (f) neașteptatul sau paradosul (paradoxon)), 16. descrierea sau narațiunea (descriptio), 17. circumscripțiunea (perifrasis), 18. disoluțiunea (distributio).

Astăzi, lucrările de specialitate oferă clasificări mai exacte și mai elaborate, dar e de reținut faptul că toate figurile menționate de Tempea se regăsesc în ele¹⁵.

Între *tropi* sunt menționate: 1. metonimia, pentru care arată zece moduri de manifestare, 2. sinecdoca, 3. metafora (translatio), 4. personificațiunea (personificatio, prosopopea), 5. sermocinațiunea, 6. văzutul sau aparițiunea (visio).

O clasificare interesantă au și conjuncțiile, împărțite în două grupe: *junctive* (împreunătoare) și *disjunctive* (despărțitoare). Între conjuncțiile *junctive* include: a) copulative: *și, încă, nu numai... ci și, nu numai... ci încă, precum... așa*; b) temporale: *când, pe când, îndată ce, în timp, cât, de când, până când, după ce, înainte de ce, mai înainte de ce*; c) continuative: *mai departe, apoi, pe urmă, în fine, după aceea, între altele, altmintrelea, de altcum*; d) condiționale: *să, dacă, așa, în caz că, să zicem că, să punem cazul că* ș. a.; e) explicative: *sau, precum, așa, așadar* ș. a.; f) determinative (cauzale: *ca, căci, fiindcă, pentru că, cumcă*; consecutive: *deci, așadar, pentru aceea, de aceea, prin urmare, acum, așa, drept aceea*; și cele care arată un raport gradual: *cu cât... cu atât*). Conjuncțiile *disjunctive* sunt: a) disjunctive „în înțeles mai îngust”: *sau... sau, parte... parte, fie... fie* ș. a.; b) de excludere (*eschidietorie* = excluzătoare): *nici... nici*; c) adversative: *dar, însă, ci, astfel, altcum, altmintrelea, altmod*; d) *esceptiunale*: *afară de, cu excepția, altcum*; e) limitative: *numai, numai nu, decât, fără numai*; f) comparative: *precum, după cum, în ce chip, așa, ca, ca și*; g) concesive: *deși, măcar că, cu toate că, bine că, chiar când, cu*

¹⁵ Cf. Gh. N. Dragomirescu, *Mică enciclopedie a figurilor de stil*, București, EȘE, 1975; Pierre Fontanier, *Figurile limbajului*, București, Editura Univers, 1977; Irina Petraș, *Figuri de stil. Mic dicționar antologie pentru elevi*, București, Editura Demiurg, 1992.

toate acestea, totuși, fie măcar, oricât (p. 30-32), cu precizarea că felul prepoziției dă denumirea „perioadei”: *perioadă condițională, adversativă, cauzală, comparativă, consecutivă* ș. a. (p. 32).

Față de stadiul actual atins de studiile de gramatică, se pot face multe observații la această clasificare și la categoriile de cuvinte și expresii incluse în așa-zisele conjuncții, dar, pentru că cei interesați au la îndemână suficiente materiale de gramatică, vezi de exemplu, GALR I, II, noi ne mulțumim cu prezentarea făcută de autorul *Stilisticii*.

În domeniul vocabularului găsim, în ciuda latinismului său manifest, destul de multe cuvinte străine: câteva maghiare, specifice zonei din care face parte: *beteșug* n. „boală” (din mg. *betegség* „boală”), dar mai ales o mulțime de neologisme, majoritatea din franceză, latină sau franceză și latină, italiană: *acuratețe* din it. *accuratezza*, *afinitate* din fr. *affinité*, *asedia* din it. *assediare*, *cert* adj. din lat. *certus*, *claritate* din lat. *claritas*, fr. *clarté*, *corect* din fr. *correct*, lat. *correctus*, *delicat* adj. din fr. *délicat*, lat. *delicatus*, *demarca* din fr. *démarquer*, *distinge* din fr. *distinguer*, lat. *distinguere*, *exact* din fr. *exact*, lat. *exactus*, *hectic*, -ă adj. „(despre febră) lent și continuu”, din fr. *hectique*, *ideal* din fr. *idéal*, lat. *idealis*, *individ* din fr. *individu*, lat. *individuum*, *inferior* din fr. *inférieur*, lat. *inferior*, *lector* din fr. *lecteur*, lat. *lector*, *națiune* din lat. *natio*, -onis, it. *nazione*, fr. *nation*, rus. *națiia*, *perfecțiune* din lat. *perfectio*, fr. *perfection*, *puritate*, din lat. *puritas*, *respect* din fr. *respect*, lat. *respectus*, *seduce* din lat. *seducere*, cf. fr. *séduire*, *sinonim* din fr. *synonyme*, *social* din fr. *social*, lat. *socialis*, *stalactită* din fr. *stalactite*, *suavitate* din fr. *suavité*, *uzitat* din fr. *usité*, lat. *usitatus*, it. *usitato* etc.

O mențiune aparte se impune a fi făcută termenilor *străcura*, *străforma(re)* și *strămuta(re)*, care impun a analiză separată.

Toate aceste cuvinte sunt menționate de Rodica Ocheșeanu, *Prefixul stră-*, în SMFC, II: 79-85, și apoi în *Formarea cuvintelor în limba română*, II, p. 225-228.

Referitor la *străcura*, Rodica Ocheșean îl dă drept regional, dar fără a menționa zonele de întrebuințare, cu derivatele *străcurare*, *străcurat*, *străcurătoare*¹⁶, și prezintă etimologiile propuse: *transcolare* (Pușcariu și Auerbach); **extracolare* (DA); *stercorare* (Giuglea); *stercorare*, influențat în fonetism de *stră-* (Candrea); un derivat românesc al lui *colo* întărit de *tra-* (Tiktin). Tot derivat românesc îl consideră și Meyer-Lübke. La fel Alf Lombard, care ia însă ca punct de plecare adjectivul *străcurat* (*stre-*) „foarte curat, pur”, format din prefixul cu valoare intensivă *stră-* (*stre-*) + adj. *curat* (sinonim oarecum cu *precurat*), idee sprijinită cu două citate: *Inemă strecurată*; *A sa viață strecurată* (Dosoței, la TDRG). Al. Graur

¹⁶ *Op. cit.*, p. 80.

crede că trebuie să provină din **strec-* (reprezentant al lui *ex-traicio* sau derivat românesc din *trec-* cu ajutorul prefixului *s-* < *ex*) la care se adaugă sufixul verbal *-ura* (formații analoge în *roua* din *rouă*, *vântura* din *vânt*, *înfășur*, *desfășur*, alături de *înfăș*, *desfăș*). În final, autoarea înclină spre etimologiile *transcolare* (*extracolare*) și **strec* + sufixul verbal *-ura*, cu mențiunea că „În cazul că provine din *strec* + sufixul *-ura* trebuie să excludem verbul *a străcura* / *strecura* dintre derivatele cu *stră-*”¹⁷.

Revenind la textul lui Tempea, *străcura* apare în coordonare cu verbul *sonda*: „*Să sondam și stracuram materia astfel ca fapta principală să fie despărțită cu precizie de către circumstanțiale secundare și în prezentare să îi dăm importanța cuvenită (cuiiintioasă)*” (p. 35), ceea ce poate însemna „să analizăm și să prezentăm (înfățișăm, expunem, transmitem) materia astfel ca...”, de unde reiese că *străcura* are un sens care nu a fost consemnat în altă parte și care ne-ar obliga să admitem etimologia propusă de Al. Graur, din *trec-* cu prefixul *s-* și sufixul verbal *-ura*.

Străforma este consemnat de Rodica Ocheșeanu tot ca un regionalism¹⁸, urmare a unui calc bazat pe echivalența savantă dintre *trans-* și *stră-*: *străforma* < fr. *transformer*, it. *transformare*¹⁹. La Iosif Tempea întâlnim atât verbul cât și substantivul provenit din substantivizarea infinitivului: „*Despre straformarea narațiunilor din poezie în proză, La straformarea narațiunilor din poezie în proză..., Narațiunea poetică se straformează...*” (p. 38, 39). În privința valorii semantice, observăm că, în aceste contexte, e vorba de o „trecere dintr-o formă în alta; schimbare, transformare”²⁰.

Pentru *strămuta* s-au propus etimologiile: lat. *transmittere* (CDDE, s.v.; Auerbach), lat. *extramutare* (DA, s.v.; CADE, s.v.), formație românească (Tiktin; Meyer-Lübke; Alf Lombard)²¹. Și în FCLR II se acceptă derivarea pe teren românesc, din moment ce este inclus printre verbele „analizabile în raport cu un verb”²². La Tempea, înregistrat numai ca substantiv verbal, are atât sensul de „mutare dintr-un loc în altul”, cât și cel de „schimbare”²³: „...calitatea și starea creațiunilor și strămutarea lor” (p. 34), „Spresionile trebuie să piardă cadența și calitatea poetică prin strămutarea locului cuvintelor și a propozițiilor” (p. 38).

¹⁷ *Op. cit.*, p. 84.

¹⁸ *Op. cit.*, p. 81.

¹⁹ *Op. cit.*, p. 83.

²⁰ FCLR II, p. 226.

²¹ FCLR II, p. 227.

²² FCLR II, p. 225.

²³ Ocheșean, *op. cit.*, p. 81.

Așadar, din cele arătate reiese că lucrarea lui Iosif Tempea este o încercare de ordonare și de prezentare a unui material vast într-o formă condensată, dar adecvată înțelegerii faptelor de către tineretul școlar din clasele gimnaziale, în vederea unei exprimări corecte și clare. Deși tributară curentelor vremii, în special purismului latin, ea demonstrează, prin expunerea făcută de autor, evoluția naturală a limbii române, inclusiv în domeniul vocabularului, intrat pe făgașul modernizării sale cu elemente latino-romanice, fapt vizibil în chiar titlul pe care-l are, *Stilistica limbii române*.

Bibliografie

- BABEU, Doina, „Direcția bănățeană” a curentului latinist, în „Orizont”, XXVII (1976), nr. 35, p. 4.
- CIORĂNESCU, Alexandru, *Dicționarul etimologic al limbii române*, București, Editura Saeculum I.O., 2001.
- COTEANU, I., DĂNĂILĂ, I., *Introducere în lingvistica și filologia românească. Probleme, bibliografie*, București, EA, 1970.
- DEX = *Dicționarul explicativ al limbii române*, București, EA, 1975.
- Dimitrescu 1978 = Florica DIMITRESCU et alii, *Istoria limbii române*, București, EDP, 1978.
- DRAGOMIRESCU, Gh. N., *Mică enciclopedie a figurilor de stil*, București, EȘE, 1975.
- FCLR II = *Formarea cuvintelor în limba română*, volumul al II-lea, *Prefixele*, București, EA, 1978.
- FONTANIER, Pierre, *Figurile limbajului*, București, Editura Univers, 1977.
- GALR = *Gramatica limbii române*, I Cuvântul, II Enunțul, București, EA, 2005.
- GUȚU, G., *Dicționar latin-român*, București, EȘE, 1983.
- IORDAN, Iorgu, *Limba română contemporană*, București, Editura Ministerului Învățământului, 1956.
- Istoria lingvisticii românești*, București, 1978.
- Istoria științelor în România. Lingvistica*, București, 1975.
- NDU = Ioan OPREA, Carmen-Gabriela PAMFIL, Rodica RADU, Victoria ZĂSTROIU, *Dicționar universal al limbii române*, București-Chișinău, Editura Litera Internațional.
- Oallde 1983 = Petru OALLDE, *Lupta pentru limbă românească în Banat*, Timișoara, Editura Facla, 1983.
- OCHEȘEANU, Rodica, *Prefixul stră-*, în SMFC, p. 79-85.
- PETRAȘ, Irina, *Figuri de stil. Mic dicționar-antologie pentru elevi*, București, Editura Demiurg, 1992.
- POPEANGĂ, V., *Școala românească din Transilvania în perioada 1867-1918 și lupta sa pentru unire*, București, EDP, 1974.

SMFC = *Studii și materiale privitoare la formarea cuvintelor în limba română*, vol. al II-lea, București, EA, 1960.

STAN, Constantin T., *Liviu Tempea – pianist, pedagog și compozitor*, în „Reflex”, nr. 7-12, Reșița, 2005, p. 81-83.

ȘĂINEANU, L., *Dicționar universal al limbei române*, Craiova, Institutul de editură Ralian și Ignat Samitca, [f. a.].

Temian 2003 = Laura TEMIAN, *Petre Dulfu. Contribuții biobibliografice și documentare*, Baia Mare, Biblioteca județeană „Petre Dulfu”.

TEMPEA, Josefu, *Stilistica limbei române*, Sibiu, Editoriu: Franciscu Michaelis, 1876.